

оновлене видання

ЩО РОБИТИ, ЯКЩО ВАС ЗАТРИМАЛИ?

ЗАТРИМАННЯ – це короткострокове позбавлення свободи особи, здійснене іншою особою, якій законом надане таке право.

“*Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.*”

(ч.2 ст.29 Конституції України)

За загальним правилом, затримання особи допускається лише на підставі рішення суду. Однак Конституція України у ч.3 ст.29 передбачає як виняток можливість затримання особи без рішення суду «у разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити». Затримання можна поділити на такі види: кримінальне (за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення), адміністративне та запобіжне.

➔ **Кримінальне затримання** без рішення суду може здійснюватися виключно:

- уповноваженою службовою особою правоохоронного органу лише стосовно особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, за який законом передбачене покарання у вигляді позбавлення волі і лише за умов, що цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення або якщо відразу після вчинення злочину очевидець, у тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа *щойно* вчинила злочин;
- уповноваженою службовою особою правоохоронного органу щодо підозрюваного у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу у розмірі понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і лише у разі, якщо він не виконав покладені на нього судом при обранні запобіжного заходу обов'язки або не виконав вимог щодо внесення коштів як застави чи документів на підтвердження цього;
- будь-якою особою при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення або безпосередньо після його вчинення чи в ході безперервного переслідування особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення. У цьому разі особа, яка здійснила затримання, повинна негайно доставити затриманого до найближчого відділку міліції або повідомити міліцію (за тел. 102) про затримання і місцезнаходження затриманої особи.

➔ **Кримінальне затримання** в усіх інших випадках може здійснюватися виключно **на підставі рішення суду**. Під час досудового розслідування суддя зі спеціальним статусом – **слідчий суддя** вирішує питання про затримання з метою приводу та про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Під час судового розгляду ці питання вирішує суд. Слідчий суддя також приймає рішення про застосування тимчасового та екстрадиційного арешту з метою видачі особи іноземній державі.

З ЯКОГО МОМЕНТУ ОСОБА ВВАЖАЄТЬСЯ ЗАТРИМАНОЮ?

Закон визначає моментом затримання фактичне позбавлення особи волі, тобто момент, коли вона силою або через потребу підкоритися наказу змушена залишатися поряд із працівником правоохоронного органу чи у визначеному ним приміщенні і не може за власною волею його залишити.

➔ **Адміністративне затримання** здійснюється тільки уповноваженими законом службовими особами (ст.262 Кодексу України про адміністративні правопорушення) і виключно з метою припинення адміністративного правопорушення (коли вичерпано інші заходи впливу) чи оформлення вже вчиненого правопорушення (встановлення особи, складення протоколу, якщо воно є обов'язковим, а зробити це на місці неможливо), а також з метою забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ і виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення.

Забороняється затримання в адміністративному порядку для збирання доказів у кримінальному провадженні чи з метою видачі особи іноземній державі (екстрадиції).

➔ **Запобіжне затримання** мають право проводити працівники міліції з метою соціального та/чи медичного контролю за певними особами для захисту життя та здоров'я самих затриманих та/або оточуючих. Йдеться про дітей віком до 16 років, які залишились без опікування; осіб у стані сп'яніння, які перебувають у громадських місцях і втратили здатність самостійно пересуватись чи можуть завдати шкоди собі або оточуючим людям; осіб, які мають ознаки вираженого психічного розладу і створюють у зв'язку з цим реальну небезпеку для себе та оточуючих людей. Таке затримання допускається лише у випадку, коли досягнути мети захисту цих осіб і оточуючих за допомогою менш обмежувальних заходів неможливо.

НА ЯКИЙ СТРОК МОЖЕ БУТИ ЗАТРИМАНО ОСОБУ?

➔ **Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення** без рішення слідчого судді чи суду **не може перевищувати 72 годин** з моменту затримання.

Така особа має бути негайно звільнена, якщо:

- вона не доставлена протягом 60 годин з моменту затримання до слідчого судді чи суду у разі, коли затримання було здійснене без ухвали слідчого судді чи суду;
- вона не доставлена протягом 36 годин з моменту затримання до слідчого судді чи суду у разі, коли затримання було здійснене на підставі ухвали слідчого судді чи суду;
- вона не доставлена протягом 60 годин з моменту затримання до слідчого судді, якщо вона була затримана у зв'язку з розшуком іноземною державою за вчинення кримінального правопорушення;
- вона не припроваджена до слідчого судді чи суду протягом 48 годин з часу доставки до місця кримінального провадження в Україні після затримання за кордоном на підставі ухвали слідчого судді чи суду про обрання їй тримання взяття під вартою у зв'язку з перебуванням у міжнародному розшуку;
- їй не вручено протягом 24 годин з моменту затримання письмового повідомлення про підозру у вчиненні злочину (крім випадків затримання з метою видачі особи /екстрадиції/);
- їй не вручено протягом 72 годин з моменту затримання рішення слідчого судді або суду про тримання її під вартою;
- щодо неї судом обрано запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання (звільняється негайно), особистої поруки (звільняється відразу після надання поручителями зобов'язання), домашнього арешту (звільняється негайно, якщо їй було заборонено судом залишати житло в певний час, і відразу після

доставки до місця проживання, якщо їй заборонено залишати житло цілодобово) чи застави (звільняється після отримання і перевірки документа, що засвідчує внесення такої застави, але не більше одного робочого дня).

Обов'язок забезпечити негайне звільнення затриманого з-під варти покладається законом у цих випадках на особу, відповідальну за перебування затриманих (ч.3 ст.212 КПК), на керівника місця ув'язнення (ч.5 ст.202 КПК) чи слідчого суддю, який приймає таке рішення.

У разі, якщо затриманий не був негайно звільнений у вказаних випадках, він або будь-яка особа від його імені чи в його інтересах вправі повідомити про свавільне тримання під вартою слідчого суддю, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться місце тримання під вартою. Слідчий суддя *відразу* після отримання інформації про те, що особа позбавлена свободи за відсутності судового рішення чи не звільнена з-під варти після внесення застави, повинен своєю ухвалою зобов'язати орган влади або службу особу, під вартою яких тримається особа, негайно доставити її до нього для з'ясування підстав позбавлення свободи. Закон зобов'язує слідчого суддю звільнити затриманого, якщо йому не буде надане судове рішення, яке набрало законної сили або не буде доведено інші правові підстави для тримання його під вартою (ст.206 КПК).

➔ **Адміністративне затримання**, за загальним правилом, **не може перевищувати 3 годин**, за винятком лише двох випадків (затримання осіб, які порушили прикордонний режим - для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення; затримання осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин - для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження), коли таке затримання може тривати не більше 3 діб (ст.263 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

ДІ ЗАТРИМАНОЇ ОСОБИ?

Слід **дізнатися про підстави затримання**. УВАГА: пояснення службових осіб, які здійснили затримання, мають бути чіткими, обґрунтованими і сформульовани просторо, зрозумілою для затриманого мовою. Якщо пояснення службових осіб зводиться до перерахування статей законів та кодексів – слід вимагати роз'яснення змісту наведених статей.

Важливо **дізнатися відомості про осіб, які здійснили затримання**: прізвище, ім'я, місце роботи, номер службового посвідчення. **УВАГА**: Працівники правоохоронних органів зобов'язані пред'явити службове посвідчення. Варто запам'ятати чи записати інформацію про правоохоронців – це полегшить у подальшому оскарження тих їх рішень, дій чи бездіяльності, які мають ознаки незаконних.

Затриманий має право **вимагати ознайомлення і роз'яснення прав**, передбачених Конституцією і законами України для затриманих осіб. УВАГА: такий обов'язок покладено законом на службу особу, яка здійснила затримання (ч.4 ст.208 КПК).

Після доставлення до місця тримання затриманих необхідно відразу дізнатися дані особи, відповідальної за перебування затриманих. **УВАГА**: така особа відповідає за законом за дотримання всіх прав затриманого (ст.212 КПК). Зокрема, вимагайте від цієї особи негайної реєстрації, роз'яснення підстав затримання та прав затриманого.

Слід **вимагати складання протоколу про затримання і переконатися у достовірності відомостей, які до нього вносяться**. **УВАГА**: Закон вимагає детального фіксування затримання у протоколі, зокрема

внесення до нього відомостей про особу, яка склала протокол; дати та точного часу (година і хвилини) затримання, підстав затримання; результатів особистого обшуку, клопотань, заяв чи скарг затриманого, переліку прав та обов'язків; підпису особи, яка склала протокол. Перед підписанням протоколу слід уважно його прочитати, вимагати внесення до нього всіх даних, зокрема, у разі потреби – будь-яких своїх зауважень щодо процедури затримання.

Слід подбати, щоб у протоколі не залишалося вільних місць. Це дозволить запобігти внесенню до нього додаткової інформації з метою несанкціонованої його модифікації (всі невикористані поля та вільні місця закреслюйте стандартними позначками у вигляді «Z»). Затримана особа має право отримати *під розпис копію оформленого протоколу її затримання*.

Затримана особа має право вимагати **надання можливості повідомити про факт затримання і конкретне місце свого перебування близьких родичів, членів сім'ї чи будь-яких інших осіб на її вибір**.

УВАГА: за законом особа має право сама здійснити таке повідомлення, а правоохоронці зобов'язані надати їй засоби зв'язку для цього. Якщо правоохоронці обгрунтовано підозрюють, що затриманий може таким повідомленням зашкодити розслідуванню, вони зобов'язані здійснити повідомлення обраній затриманим особі самостійно, але з дотриманням вимоги про його негайність.

Затримана особа має право **вимагати надання їй можливості зв'язатися з захисником або на виклик захисника за рахунок держави відразу після затримання і вимагати конфіденційного побачення з ним до першого допиту**. **УВАГА:** закон зобов'язує правоохоронців, які здійснили затримання, слідчого та прокурора надати особі допомогу у встановленні контакту з обраним нею захисником або з особами, які можуть запросити захисника, а також надати засоби зв'язку для цього. Правоохоронцям і суддям заборонено законом надавати рекомендації щодо залучення конкретного захисника. Якщо затримана особа бажає мати захисника, але у неї немає коштів на оплату його послуг, вона вправі вимагати від службових осіб, які здійснили затримання, відповідальні за перебування затриманих, слідчого, прокурора негайно повідомити про затримання Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги та забезпечити присутність призначеного державою захисника для здійснення захисту за рахунок держави (такого адвоката особа не може обирати, він призначається вказаним Центром). Слід пам'ятати, що відмова від захисника, зроблена у відсутності захисника і без надання можливості поспілкуватися з ним конфіденційно, є недейсною за законом і вважається порушенням права на захист, що карається законом.

Слід **вимагати надання можливості пройти огляд лікарем або судово-медичним експертом на власний вибір, якщо у цьому є потреба** (наприклад, затримана особа отримала тілесні ушкодження при затриманні, а лікар, запрошений правоохоронцями чи установою тримання під вартою, не зафіксував чи не у повній мірі зафіксував їх, або не видав довідки про результати огляду, або взагалі такого огляду не було проведено тощо). **УВАГА:** Правоохоронці, працівники місця тримання під вартою не повинні відсіювати жодних таких вимог. Проведення вказаного огляду має відбуватися поза полем зору і межами чутності з боку осіб немедичного персоналу, без додаткових дозволів та інших практичних перешкод. Документи про результати огляду мають надаватись виключно затриманій особі або її захиснику.

Слід знати та за необхідності скористатися своїм конституційним правом на мовчання, тобто не відповідати на запитання, не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач, усиновлений,

опікун, піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, особи, які перебувають у фактичному шлюбі) /ст.63 Конституції України/. **УВАГА:** Будь-які запевнення правоохоронців про те, що мовчання підтверджує підозри і лише надання свідчень покращить становище затриманого, не ґрунтуються а ні на законі, а ні на їх службових інструкціях. Жодної відповідальності за відмову давати показання чи пояснення у цьому випадку затримана особа не несе.

Слід знати про право оскаржити затримання до слідчого судді чи до суду, якщо особа вважає його незаконним і, відповідно, про право **вимагати відшкодування шкоди, завданої незаконним затриманням** (ст.29 Конституції України). **УВАГА:** У будь-якому випадку, без рішення слідчого судді чи суду особа може бути затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення не більш як на **72 години**.

КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ

Портал Судова влада України Державна судова адміністрація України

www.court.gov.ua

Верховний суд України

www.scourt.gov.ua

Міністерство юстиції України

www.minjust.gov.ua

Асоціація юридичних клінік України

www.legalclinics.org.ua

Координаційний центр з надання правової допомоги

<http://legalaid.gov.ua>

Законодавство України

www.rada.gov.ua

Єдиний державний реєстр судових рішень

www.reyestr.court.gov.ua

Проект USAID «Справедливе правосуддя»

www.fair.org.ua

Пам'ятайте, перед вчиненням будь-яких значущих юридичних дій варто отримати консультацію юриста. Оновлено станом на 08.08.2014

Ця публікація була здійснена за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Проекту «Справедливе правосуддя».